

Rapport 1951

**Fornminnesinventering av områden utmed Indalsälven
vilka beröras av en planerad uppdamning för
kraftverksbygge vid Bergeforsen.**

Fornlämning, Raä

Fastighet,

Socken, Indal

Kommun, Sundsvall

Landskap, Medelpad

M
LÄNSMUSEET
VÄSTERNORRLAND

Kulturmiljöavdelningen
Bo Hellman

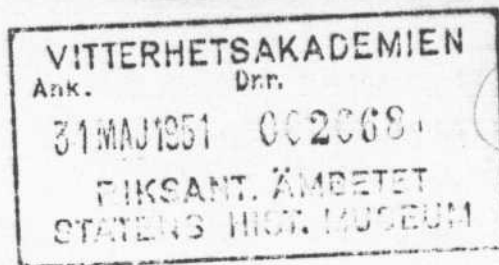
LANDSANTIKVARIEN

VÄSTERNORRLANDS LÄN

MURBERGET - HÄRNÖSAND

TELEFON 1230

Ark.

Till

Riksantikvarieämbetet.

Enligt förordnande av Riksantikvarieämbetet har jag den 16 - 18 och den 23 - 29 oktober 1947, den 18 - 22 och den 25 - 29 juli 1949 samt 15 maj 1951 fornminnesinventerat de områden utmed Indalsälven vilka beröras av en planerad uppdamning för kraftverksbygge vid Bergeforsen. Riksantikvarieämbetets fotograf Iwar Anderson fotograferade under tiden 18 - 29 juli efter mina anvisningar fornlämningar, bebyggelse och landskap i de av dämningen berörda områdena.

Vid inventeringen ha använts kartor över dämningssområdet i skala 1:4000 upprättade av Einar Sundström år 1945, 1947 och 1948. Den år 1945 upprättade kartan avser de områden, som skulle komma att beröras av en uppdamning vid Bergeforsen till 28 m. över havet, den 1947 upprättade kartan de av en uppdamning till 23 m berörda områdena. Kartan av år 1948 avser "Erosionsområdet vid Bergeforsens dämningssområde." Erosionsgränsen sådan den anges på denna karta är beräknad med hänsyn till dämning till 23 m.

På kartan av år 1947 ha de vid inventeringen påträffade fasta fornlämningarna markerats och på 1948 års karta ha markeringar gjorts för de av fotografen Anderson tagna fotografierna. Dessa båda kartor bifogas.

När inventeringen påbörjades hade uppgift lämnats om planerad dämning till 28 m och därför kom inventeringen delvis

att omfatta även områden, som vid en dämning till 23 m icke komma att beröras. Inventeringen har sålunda omfattat älvstränderna från Bergeforsen i Timrå socken, där älvens yta enligt gen.stabs. kartan ligger 3,1 m över havet och upp till Boda by i Lidens socken, där älvens vattenyta ligger 29,5 m ö.h.

Före det att inventeringens resultat redovisas torde det vara lämpligt att i korthet omnämna några av de fynd, som tidigare gjorts inom de byar, vars marker till en del ligga inom här ifrågavarande område utmed Indalsälven.

Från flera av byarna äro stenåldersfynd kända, det är föremål dels av typer, som äro karakteristiska för syd- och mellansveriges stenålder och dels sådana vilka i stort antal äro kända från främst Ångermanland och det inre av Lappland och vilka ha nära samband med den nordliga stenålderskultur, som benämnts den circumpolära.

Från Indal kunna följande stenåldersfynd nämnas:

Arklo: Eggdelen av skafthålsyxa, funnen ca 80 m från stranden vid plöjning av en åker på Arklo nr 3⁹. Yxan förvärfvades av inventator och överlämnades till Medelpads Fornhem.

Bjällsta: Nordbottnisk hacka av tät, grön skiffer. Privat ägo
Skafthålsyxa av grönsten. Privat ägo

Harvom: Flintdolk. SHM 18528.

Klockarbostället: Pilspets och kniv av skiffer. Privat ägo

Kävsta: Spjutspets av mörkbrun skiffer. Med.fornh. 38.

Skafthålsyxa av diabas. Privat ägo.

Lagmansören: Kniv av brun skiffer. Privat ägo.

Wicksäter: "En söndrig stenyxa" Uppgift av Sidenblad 1868.

samt från Liden följande:

Bodacke: Skafthålsyxa, funnen på södra älvstranden. Lidens kyrka.

Håleggad yxa. Med.fornh. 9.

Nilsböle: Skafthålsyxa funnen på södra älvstranden vid nyodling. Lidens kyrka.

Sillre: Stenyxa, tunnackig. SHM 14411.

Västanå: Skafthålsyxa. Med. fornh. 19.

Åsen: Yxa av brun skiffer. Murberget 5397,

Spjutspets av gulgrå och rödbrun skiffer. Murberget 5398

Österflygge: Skafthålsyxa av grönsten. Lidens kyrka.

Av Medelpads 11 fynd av bronsåldersbronser äro två från

Indalsälvsbygden. Dessa äro, en kantyx av brons (per I) från Lunde i Timrå sn. (SHM 778) samt en holkyxa av brons från Österflygge i Liden sn. (per IV) (Lidens kyrka, avgjutn. i SHM)

Sannolikt daterbar till bronsålder är en inom här ifrågasvarande område belägen fast fornlämning, nämligen den hållkistliknande graven i Lagmansören, vilken undersöktes år 1923. Förutom två skelett påträffades här endast en skrapa av flinta. (SHM 17426)

Såväl fynd som fasta fornlämningar tyda klart på att under järnålder bygden utmed Indalsälven inom Medelpad huvudsakligast varit koncentrerad till de områden utmed norra älvstranden, som numera falla inom Indals socken. Det nordligaste järnåldersfynd jag känner från Medelpad utmed Indalsälven härrör från en undersökning, som lektor G.Adlerz år 1896 företog i Liden i Nilsböle by, vilken ligger på gränsen mot Indal. Såvitt känt är, är detta, som bestod av tvenne starkt förrostade knivliknande redskap, en enkel ringformig bronssölja samt kol och ben-skärvor, denna sockens enda järnåldersfynd. Indal däremot kan uppvisa ett flertal fynd. Det tidigast daterbara järnåldersfyndet torde vara en spjutspets från Kävsta, den är daterad till andra århundradet. (SHM 10229:7). Från samma by och samtidigt inkommen till museet är en annan spjutspets av typisk vendeltidsform. Från Bjällsta och från Kvarndalen äro två fynd, vilka dateras till 500-talets mitt. Det förra utgöres av ett vackert relieffspänne (SHM 4046) samt ett trekloigt redskap av järn, en grytgaffel (SHM 10292:6) - dessa båda föremål ha icke samtidigt inkommit till museet, men höra sannolikt till samma fynd. Fyndet från Kvarndalen (SHM 10726) vilket bl.a. innehåller ett lerkärl av en typ, som visar på förbindelser med Norge, samt två ornerade silverknappar, gjordes år 1898 vid undersökning företagen av G.Adlerz. Från dennes undersökningar nämnda år härröra även fynd från Bjällsta Harvom och Höge (SHM 10726). Från Bäck är en oval, enskalig spännbuckla (SHM 1342) och från Indals socken men utan närmare fynduppgifter dels en pilspets och några pärlor av glasfluss (SHM 14607) och dels 7 silvermynt och 1 plans (SHM 14411). Landskapets ojämförligt största vikingatida silverfynd är även från Indal. Det påträffades vid plöjning år 1903 i Stige by ca 100 m från älven. Fyndet, som består av spännen, armringar, ringar, bitar av smycken, tenar och tackor, ett Olov Skötkonung mynt samt en mängd arabiska, angelsaxiska och tyska mynt, väger

3090,22 gram.

Vid inventeringen gjordes icke några fynd, vilka kunde indicera stenåldersboplatser. Det bör emellertid nämnas, att förhållandena utmed här ifrågavarande del av Indalsälven i allmänhet äro föga gynnsamma när det gäller, att spåra stenåldersboplatser. Förutom de vanliga hindren såsom marktäckande vegetation och överlagring av den forntida markytan särskilt genom nertransport av jord dels genom regn- och smältvatten och dels genom odling ha vi här att räkna med en alldeles speciell anledning till att möjligheterna avsevärt reducerats att påträffa spår av stenåldersbebyggelse. Det är den genom Vild-Hussens åtgärder år 1796 åstadkomna avtappningen av Ragundasjön och dess följdverkningar. Man har räknat med att de väldiga vattenmassor, som då forsade fram tillfälligt höjde älvens yta med omkring 12 meter. Denna störtflod slet med sig oerhörda mängder jord från älvstränderna och man räknar med att Indalsälvens delta, som är Sveriges största kustdelta, vid detta tillfälle nära nog fick den omfattning det nu har. Inom övre delen av den av inventeringen berörda delen av älvdalen där vi borde kunna räkna med att på de vegetationsfria strandremsorna påträffa stenåldersfynd är sålunda sannolikt det mesta av de eventuellt en gång förekommande fyndförande lagren bortspolade eller överlagrade genom ras. Inom älvdalens nedre del däremot ligga de lägsta nivåer på vilka stenåldersfynd kunna förväntas i regel i de branta niporna där med största sannolikhet boplatser aldrig varit belägna utan ha vi att vänta dessa på högre och av inventeringen icke berörda nivåer.

De vid inventeringen påträffade fasta fornlämningarna, vilka samtliga utgöras av högar, ha här förtecknats med början för de högst upp efter älven belägna och angives först numret på det kartblad på vilket de äro inprickade samt därefter registernumret på den fastighet på vars mark de ligga.

Blad 17.

Nilsböle 1²⁵

På kanten av en strandterrass

- nr 1. Rester av en hög, ca 7 m diam. ca 1,1 m hög Högens centrala parti och dess sydvästra mot älven vettande del helt bortgrävda. Sannolikt är det denna hög, som undersöktes av G.Adlerz år 1896.

ca 90 m SO om nr 1 på krönet av en mo-

ränkulle

nr 2. Hög, ca 8 m diam. i SSV - NNO, ca 6 m i SSO -
NNV, ca 1,2 m hög. Grav?

Dessa båda högar ligga ovanför gränsen för 23 m dämning och ovanför erosionsgränsen sådan den på kartorna markerats. Då emellertid denna senare gräns torde vara snävt beräknad och det synes mig att vid en uppdämning det kan föreligga risk för att högarna kan komma att skadas genom erosion får jag föreslå, att båda högarna undersökes.

Blad 11.

Bjällsta 2³

Hög, ca 7 m diam i Ö - V. Södra delen delvis bortgrävd. från Ö 0,7 m hög och från V 0,4 m. Grav ?.

Denna hög beröres icke av 23 m dämning.

Stige 1²

Hög, ca 9 m diam, från N ca 1 m hög och från S ca 1,6 m. Västra hälften av högen bortgrävd och den kvarstående östra hälften delas av ett ca 1 m brett och ca 0,4 m djupt schakt. Denna hög beröres icke av 23 m dämning.

Höge 1⁹

Hög, ca 12 m diam, från Ö ca 1 m hög och från V ca 1,7 m. Toppen avplanad.

Denna hög beröres icke av 23 m dämning.

Glömsta prästbord 1¹.

nr. 1. Hög, ca 7 m diam, ca 0,8 m hög. I centrum en 1,6 m vid och 0,2 m djup grop.

ca 60 m SSO om nr 1

nr 2. Hög, ca 7 m diam, ca 0,8 m hög. I centrum en 2 m vid och 0,15 - 0,4 m djup grop.

Dessa båda högar, vilka ligga ovanför 23 m dännings- och erosionsgräns, äro undersökta av G. Adlerz år 1898. Vid samma tillfälle undersökte han även de två högar, som ligga på prästbordet på norra sidan Kvarnbäcken, men vilka högar icke medtagits i inventeringen enär de ligga avsevärt över sagda gränser.

Blad 10.

Harvom 2² D.

Rest av hög, av högen återstår icke fullt västra hälften, som har en diam i N-S på

ca 7 m och en höjd av ca 1,5 m.

Bör undersökas.

Harvom 3⁴ och

Harvom 4³ B och A.

nr 1. Hög, ca 6 m diam, ca 1 m hög. I centrum en 1 m vid och 0,15 m djup grop

ca 2 m OSO om nr 1

nr 2. Hög, ca 11 m diam i VNV-OSO, södra delen av högen nedrasad utför nipan, den kvarstående delen av högen är ca 2 m hög. I NO kanten en 0,7 m djup grop.

ca 40 m SO om nr 2

nr 3. Hög, ca 11 m diam, ca 2 m hög. I centrum en 2 m vid och 1,5 m djup grop.

ca 4 m SSO om nr 3

nr 4. Hög, ca 12 m diam, ca 2 m hög. I centrum en 3-5 m vid och ca 1 m djup grop.

De dessa fyra högar, som ligga i nipkanten och något övef erosionsgränsen böra dock undersökas enär det icke är utslutet att de kunna skadas genom av erosion uppkomna ras. Sannolikt är samtliga fem på Harvoms mark här förtecknade högar undersökta av Adlerz, den nordligaste år 1898 och de fyra sydligare år 1896. Trots det böra de dock ånyo undersökas. De på Adlerz tid brukliga undersökningsmetoderna och de då ofta ofullständigt genomförda undersökningarna nödvändiggör detta.

Blad 9.

Arklo 1⁵

I en lövträsdunge invid branten mellan två terrassplan två högar

nr 1. Hög, ca 9 m diam, ca 1,1 m hög. I centrum en 3-4 m vid och 0,6 m djup grop

ca 6 m SO om nr 1

nr 2. Hög, ca 7 m diam, ca 0,8 m hög. I centrum en 2 m vid och 0,8 m djup grop, som med ett meterbrett schakt fortsätter ut mot högens NO kant.

De dessa båda högar beröras icke av 23 m dämning.

Arklo 1⁵ och
Arklo 4²

På krönet av en nipbildning, som sluttar dels mot S-SV ner mot älven och dels mot N-O ner mot en djup bäckravין ligger nr 1. Hög, ca 14 m diam i NV-SO, ca 8 m diam i NO-SV. ca 2 m hög, Den NO delen av högen har rasat ner för branten mot bäckravinen. Tydlig fotkedja av upp till meterstora stenar.

1 m V om nr 1

nr 2. Hög, västra delen bortodlad, ca 6 m diam i SO-NV, ca 1 m hög.

ca 10 m NV om nr 1

nr 3. Hög, västra delen bortodlad, ca 7 m diam ca 1,1 m hög.

ca 7 m N om nr 3

nr 4. Hög, ca 5 m diam i N-S, ca 8 m i O-V, ca 0,6 m hög

ca 30 m VNV om nr 4

nr 5 Hög, ca 5 m diam, ca 0,5 m hög,

Dessa fem högar beröras icke av 23 m dämning.

~ Detta gravfält är sannolikt det, som Sidenbladh förtecknat år 1868, men som då omfattade 11 högar.

Blad 9.

Östanskär 4⁶

nr 1. Hög, ca 12 m diam, ca 2,3 m hög. I centrum en 3 m vid och 0,6 m djup grop

ca 40 m V om nr 1 i åkerkanten

nr 2. Oregelbunden jordhög, ca 8 m diam, ca 1,7 m hög. Grav?

ca 50 m SV om nr 1

nr 3 Oregelbunden jordhög, ca 8 m diam i N-S, östra hälften bortodlad, ca 0,8 m hög. Grav?

~ Samtliga dessa tre högar ligga under 23 m dämningsskurvan och böra undersökas.

I samband med fornminnesinventeringen har uppmärksamhet även ägnats åt äldre byggnader, vilka komma att beröras av den planerade dämningen, dock utan att någon systematisk inventering och undersökning av dessa gjorts. Det övervägande antalet av de byggnader, som ligga på nivåer under den beräknade övre gränsen för erosionens verkningar utgörs av ängslador varibland visserligen många timrade kunna vara från tidigare delen av förra århundradet, några möjligen även något äldre. Därjämte komma även ett antal fiskarkojor, några fäbodstugor av sen typ och några torp att beröras, men icke heller bland dessa äro några, vilka kunna anses särskilt märkliga.

Därest den föreslagna dämningen utföres kommer det nu mycket omfattande notfisket på lax och sik att helt försvinna och sannolikt även ål och nettingfisket. I anledning härav får jag föreslå, att en undersökning av Indalsälvsfisket ur kulturhistorisk synpunkt företages och att i samband härmed film upptages. - Det kan nämnas, att i vissa byar, bl.a. Rii och Loning, vid laxfiske användes en sorts not, grimnot, som icke är känd från annat område.

Som det torde ha framgått av det anförda kommer icke den planerade uppdämningen till 23 m vid Bergeforsen att spoliera några fornlämningar eller kulturminnen av omistligt värde, men däremot kommer den tyvärr att på ett genomgripande sätt förändra landskapsbilden och att helt spoliera oskattbara skönhetsvärden.

Visserligen är det ännu icke fastställt huruvida den planerade uppdämningen får komma till stånd, men enär redan omfattande förarbeten för dammbyggnad äro utförda kommer därest tillstånd till dämningen lämnas sannolikt återstående arbeten för dämningen icke att taga lång tid och är det därför önskvärt, att de här föreslagna undersökningarna av fornminnen och av fisket kunde komma till stånd innevarande sommar.

Härnösand den 28 maj 1951

Bo Hellman.